

UDK 316.752:316.356.2-055.2(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Sociokulturni činitelji rodne ravnopravnosti u hrvatskim obiteljima

Dejana Bouillet

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska
e-mail: dejana@idi.hr

SAŽETAK U radu se prezentiraju rezultati istraživanja provedenoga u sklopu znanstvenoistraživačkog projekta *Mladi i europski integracijski procesi* u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu (voditeljica dr. sc. Vlasta Ilišin). Istraživanje je usmjereno na utvrđivanje sociokulturnih činitelja rodne ravnopravnosti u hrvatskim obiteljima, s ciljem spoznavanja sociokulturnih okolnosti koje mogu pridonijeti postizanju više razine rodne ravnopravnosti u hrvatskom društvu. Uzorak istraživanja sastojao se od 3.000 reprezentativno izabranih hrvatskih građanki i građana u dobi od 15 i više godina. Podaci su prikupljeni početkom 2004. godine. Rezultati ukazuju da u svojim stavovima većina ispitanika podržava tradicionalnu ulogu žene. Ti stavovi statistički značajno ovise o sociokulturnim obilježjima ispitanika. Rodnu ravnopravnost izrazitije zastupaju djevojke/žene mlade dobi, s višim stupnjem obrazovanja, potom zaposlene osobe urbanoga rezidencijalnog statusa te manje religiozni ispitanici koji ne žive u bračnoj zajednici. Rezultate ovog istraživanja autorica uspoređuje sa srodnim istraživanjima u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu (*Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj*) i Centru za istraživanje tržišta (*Planiranje obitelji i uloga žene u obitelji*), te zaključuje da je znatnije promjene u stavovima o rodnoj ravnopravnosti moguće očekivati tek onda kada se značajno promjene brojni društveni uvjeti koji danas manje ili više posredno podržavaju rodnu neravnopravnost. Autorica se posebno zalaže za osiguravanje kvalitetnije mogućnosti usaglašavanja poslovnih i obiteljskih obveza muškaraca i žena, i to otvaranjem raznovrsnih uslužnih centara za skrb o djeci i obitelji, te poticanjem očeva da značajnije participiraju u korištenju roditeljskog dopusta.

Ključne riječi: rodna ravnopravnost, stavovi, sociokulturna obilježja, obitelj, Hrvatska.

Primljeno: 20. 12. 2006.

Prihvaćeno: 20. 1. 2007.

1. Uvod

Sukladno definiciji Ujedinjenih naroda, pojam *rodne ravnopravnosti* podrazumijeva proces procjenjivanja implikacija što ih za žene i muškarce ima svako planirano djelovanje, uključujući zakonodavstvo, politiku i programe, u svim područjima

Copyright © 2006 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu - Institute for Social Research of Zagreb.
Sva prava pridržana - All rights reserved.

i na svim razinama društva. To je strategija pretvaranja interesa i iskustava žena i muškaraca u cjelovitu dimenziju planiranja, provedbe, nadzora i vrednovanja politike i programa u svim političkim, gospodarskim i društvenim sferama, kako bi muškarci i žene bili ujednačeni po svojim pravima i kako se neravnopravnost ne bi ponavljala (Neimanis, 2003.). Uistinu, od usvajanja Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 1979. godine do današnjih dana, svjedočimo znatnom napretku u osiguravanju temeljnog uvjeta rodne ravnopravnosti, odnosno u zakonskom osiguranju jednakih prava muškaraca i žena. Počevši od uvođenja načela ravnopravnosti spolova među najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske u 2000. godini, preko stupanja na snagu Zakona o ravnopravnosti spolova 2003. godine, do uspostave institucijskih mehanizama osiguravanja provedbe zakonskih odredbi (npr. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, uvedena 2003. i Ured Vlade RH za ravnopravnost spolova, uveden 2004. godine), Hrvatska se sve jasnije svrstava među one demokratske države koje svoj poredak grade uz puno priznanje i promicanje ravnopravnosti žena i muškaraca kao neizostavnog uvjeta održivoga razvoja (Sobol, 2004.).

Evidentno je, međutim, da zakonska rješenja ne mogu biti jedino i dovoljno jamstvo za kvalitetne društvene promjene. One, naime, podrazumijevaju postojanje nove i aktivne društvene strukture koja će načelo rodne ravnopravnosti prihvatiti i provoditi u praksi, a pritom je osobito važno prihvaćanje načela ravnopravnosti u svijesti ljudi (Leinert Novosel, 2003.), budući da je dobro poznato da je rod, za razliku od spola, tvorbeni element društvenih odnosa koji se temelji na percipiranoj razlici između spolova (Kodrnja, 2006.), tj. na socijalnom definiranju muževnosti i ženstvenosti u specifičnom povijesnom trenutku i specifičnom kulturološkom kontekstu (Wood, 2006.). Pitanje rodnog identiteta ujedno je i jedno od najdalekosežnijih socijalnih identiteta, koje se reflektira nejednako s obzirom na različitu pripadnost rodu ("muškost" i "ženskost"), pa su i sociokulturne te političke posljedice tih različitosti značajne i vrlo važne. One se pokazuju u brojnim socijalnim odnosima i institucijama – od razine mikrostrukture i odnosa pojedinca, obitelji, do makrosocijalne razine društvenih institucija države, politike, društva itd. (Galić, 2002.).

Budući da je obitelj središte individualnoga i društvenog života koje neposredno posreduje između pojedinca i različitih socijalnih struktura i u kojemu se odvija znatan dio socijalizacijskog procesa, glavnina sadržaja rodnog identiteta oblikuje se upravo u okrilju obitelji. Naime, znanstveno je dokazano da su upravo stavovi stečeni u ranom razdoblju socijalizacije (znači ponajprije pod utjecajem obiteljskog odgoja) posebno intenzivni, konzistentni, središnji i otporni na promjene sve do perfekcije (Pennington, 1997.). S tim u vezi, u literaturi se nailazi na stajališta koja obitelj opisuju kao glavnu instituciju i sredstvo održanja patrijarhalnog društva, dakle društava koja su uređena tako da ponajprije odgovaraju interesima, perspektivama i iskustvima muškaraca kao društvene grupe (Wood, 2006.). Feminističke znanstvenice, obrazlažući mitove i ideologije vezane uz majčinstvo, proučavale su kako današnje ideologije majčinstva podupiru i održavaju patrijarhat, ovekovečuju ekonomsku ovisnost žena iz srednje klase i ekonomsko izrabljivanje žena iz radničke klase i useljenica. U tom kontekstu, znanstvenice glavni cilj stvaranja i podu-

piranja mitova o majčinstvu vide upravo u održavanju patrijarhata (Johnston; Swanson, 2004.). Održanju patrijarhata pridonosi i obiteljski odgoj. Smatra se da roditelji odmah po rođenju različito percipiraju mušku i žensku djecu, a ta različita percepcija postaje temelj različitim roditeljskim očekivanjima i ponašanju prema djeci različitog spola. Stereotipi o potrebi drugačijeg odgoja djevojaka i mladića zadržavaju svoje značenje, pa većina roditelja djevojke i mladiće priprema za različito socijalno ponašanje i za preuzimanje različitih društvenih uloga.

Uz sadržaj i način odgoja maloljetne djece, rodna ravnopravnost u obitelji ogleda se i u raspodjeli obiteljske moći, sustavu odlučivanja, autonomnosti supružnika i ostvarivanju roditeljske uloge. Ravnopravni roditeljski partneri odbijaju tradicionalne socijalne pritiske, uvriježene stereotipe očinstva i majčinstva te rodno podijeljene radne uloge u kući i izvan nje. Oni svakodnevnim dogovorom, zajednički i fleksibilno odlučuju o podjeli dužnosti i poslova oko djece, s djecom, i zbog djece, i to prema načelu svrsishodnosti, ekonomičnosti i pravičnosti raspodjele napora i vremenskih resursa, a ne prema načelu "muških" i "ženskih" poslova, "majčinih" i "očevih" zadataka (Čudina Obradović; Obradović, 2003.: 51). Ukratko, uravnotežena participacija muškaraca i žena na tržištu rada i u obiteljskom životu stožerni su elementi postizanja rodne ravnopravnosti (Cerjan-Letica, 2003.). U tom pogledu Puljiz (2003.) s pravom upozorava da su obitelj i zaposlenost međusobno suprotstavljene strukture, što se prelama preko leđa zaposlenih majki. Čudina-Obradović i Obradović (2001.) upućuju na rezultate istraživanja što potvrđuju da žene doživljavaju veći sukob radne i obiteljske uloge, te da je to osobito izraženo u ometanju ženina posla zbog obveza u obitelji. Zaposlene žene/majke nalaze se u dvostrukom procijepu jer, prema društvenim očekivanjima, one moraju osjećati i pokazivati jednaku radnu zaokupljenost kao i muškarci, a istodobno u obiteljsko okruženje moraju ulagati više nego muškarci. Ipak, negativan utjecaj zaposlenosti i uloge u obitelji ovisi o tome kolika je mogućnost postizanja sklada između značajki pojedinca (osobito spola), procesa (u poslu i obitelji), strukture (posla i obitelji), vremena (trajanja), kao i šire obiteljske okoline (Čudina-Obradović; Obradović, 2000.). Cinamon (2006.) navodi rezultate istraživanja koja potvrđuju da je usaglašavanje radnih i obiteljskih obveza manje stresno za osobe koje su odrasle u obiteljima u kojima su oba roditelja bila zaposlena, u kojima se odgovornost za obiteljske i kućanske poslove dijelila ravnopravno među svim članovima obitelji.

Neprijeporno je da rodnu ravnopravnost snažno podržava ili obeshrabruje obiteljska politika, osobito razina napora uloženoga u rekonzilijaciju rada i obitelji, što je pojam koji se primjenjuje za prevladavanje konflikta među dvjema strukturama. Rekonzilijacija podrazumijeva promjenu odnosa između različitih aktivnosti, prije svega plaćenog rada i neplaćene skrbi, ali i drugih sfera, kao što su društveni život, osobni razvoj i građanska participacija. Rekonzilijacija također znači usklađivanje odnosa između skrbnika, obitelji, lokalne zajednice, uslužnih institucija i društva u cjelini (Puljiz, 2003.: 26). Cerjan-Letica (2003.) ističe da, ma koliko neutralno ta sintagma zvučala, rekonzilijacija rada i obiteljskog života zapravo znači obračun sa stereotipima rodni/spolnih uloga i izmjenu cjelokupne kulture svakodnevnoga života.

Stereotipi (predrasude) uobičajeno se definiraju kao skup stavova koji neku osobu čine sklonom da misli, osjeća, percipira i djeluje na povoljne ili nepovoljne načine prema nekoj grupi ili pojedinim članovima te grupe (Pennington, 1997.: 109). Ponašanje koje proizlazi iz predrasudnih stavova može poprimiti (i stvarno poprima) raznolike oblike koji rezultiraju različitim stupnjevima nepravednih postupaka. Ekstreman stupanj takvog ponašanja dovodi do diskriminacije, odnosno nepravednog postupka prema pojedincima za koje se smatra da pripadaju određenoj društvenoj grupi. Prema tome, rodni stereotipi su zajednička, kulturološki oblikovana vjerovanja o načinima na koje se muškarci i žene razlikuju u osobnim kvalitetama i osobinama (Kunkel; Hummert; Dennis, 2006.). Premda ponašanje nužno ne slijedi stavove, već se potonji nerijetko prilagođavaju ponašanju, nepostojanje određene razine podudaranja među tim dvjema dimenzijama na duži rok psihički je neodrživo (Štulhofer, 2000.). Prema tome, stavovi o "muškim" i "ženskim" poslovima, o rodnim podjelama obiteljskih uloga, uvelike oslikavaju obrasce ponašanja koji manje ili više pogoduju rodnoj (ne)ravnopravnosti. Istraživanja posvećena ovoj temi ukazuju da se promjene u obiteljskoj sferi zbivaju polaganim tempom, te da "klasična" podjela na ženske i muške kućne obveze u velikoj mjeri postoji i dalje. Primjerice, jedno istraživanje provedeno na uzorku zagrebačkih studenata pokazalo je da oni, kao tipične ženske aktivnosti u obitelji prepoznaju: kuhanje, pranje i slično, odlazak dječjem liječniku, skrb o uspjehu u školi (roditeljski sastanci), skrb o starijim članovima i organizaciju obiteljskih proslava, što potvrđuje postojanje stereotipa žene – majke – kućanice – njegovateljice. S druge strane, politička je aktivnost istaknuta kao isključiva muška aktivnost, što potvrđuje postojanje stereotipa o muškarcima – vladarima. Zajedno pak bračni partneri, prema mišljenju ispitanika, skrbe o zaradi za život, o djeci i njihovom odgoju, o financijskim poslovima, te se podjednako usavršavaju u profesiji i bave sportom i rekreacijom (Leinert Novosel, 2003.).

Topolčić (2001.), na uzorku od 154 zaposlene odrasle osobe u Zagrebu, ustanovio je da u obitelji muškarci ukupno rade manje nego žene, da su žene istodobno zaokupljene angažmanom na poslu, brigom o djeci i obavljanjem kućanskih poslova, dok se vrijeme muškaraca raspoređuje samo između rada i brige o djeci. Pokazalo se da muškarci, u odnosu na žene, imaju puno više slobode u donošenju odluke o tome hoće li se angažirati oko nekih poslova. Sličnu situaciju ustanovili su i istraživači rodnih stereotipa u obiteljima SAD-a: unatoč uravnoteženoj participaciji na tržištu rada, kućanske poslove, brigu o djeci, roditeljima i ostalim obiteljskim obvezama još uvijek dominantno obavljaju žene (Wood, 2006.). S tim u vezi Šikić-Mičanović (2001.) naglašava da rodna podjela kućanskih poslova ne nastaje na osnovi statičnoga dogovora među pojedincima nego kao način "stvaranja roda", iz kojega se onda proizvode prikladni rodni odnosi.

Sukladno postavkama socijalne kognitivne teorije (Bandura, 2002.), prihvaćanje spoznaja i konstrukata koji vode određenom ponašanju te doživljaj osoba s kojima komuniciramo, bitni su činitelji socijalnog učenja. Način na koji doživljavamo pripadnike različitih demografskih skupina, znatno se oblikuje kroz opažanje ponašanja članova obitelji kojima oni manifestiraju vlastite stavove i vjerovanja. Protagonisti ove teorije, glede rodnih uloga, naglašavaju da djeca, kao pripadnici

muškog i pripadnice ženskog spola, tijekom socijalizacije uče internalizirati dozvoljena i zabranjena, poželjna i nepoželjna ponašanja koja definiraju njihov rodni identitet (Kunkel; Hummert; Dennis, 2006.). Oosten i Vlugt (2004.) ovu tezu oslikavaju impresioniranošću sinova kulturalno-dominantnim normama ponašanja svojih očeva. Autori također naglašavaju da se mišljenja djece o podjeli poslova i skrbi za obitelj između muškaraca i žena u maloj mjeri razlikuju od onoga što su ih imali njihovi roditelji.

Logično je da među autorima postoji slaganje u ocjeni da je postizanje veće rodne ravnopravnosti u obiteljskom okruženju moguće samo ako se dogodi transformacija u odnosima među članovima obitelji u pravcu egalitarne raspodjele obiteljskih poslova (Topolčić, 2001.). Pri tome krucijalan korak jest definiranje "kućanskih poslova" kao rodno neutralnih ili zajedničkih poslova. U tom svjetlu, istraživanja načina na koji se sociodemografska, sociokulturna i sociostrukturna obilježja odražavaju na rodne stereotipe u obiteljima specifičnoga društvenog prostora i vremena, još uvijek su društveno i znanstveno opravdana.

2. Cilj, hipoteza i metoda istraživanja

Cilj ovoga istraživanja jest utvrđivanje sociokulturnih činitelja rodne ravnopravnosti u hrvatskim obiteljima, u svrhu spoznavanja sociokulturnih okolnosti koje mogu pridonijeti postizanju više razine rodne ravnopravnosti u hrvatskom društvu.

Istraživanje je realizirano u sklopu znanstvenog projekta *Mladi i europski integracijski procesi* koji se, uz vodstvo dr. sc. Vlaste Ilišin, provodi u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu od 2002. godine.¹ Podaci su prikupljeni tijekom veljače i ožujka 2004. godine, i to individualnim i anonimnim anketiranjem ispitanika u njihovim domovima. Anketiranje je obavljeno u svim hrvatskim županijama i gradu Zagrebu, odnosno u 175 naselja; od toga u 56 gradova (četiri makroregionalna centra i 52 ostala grada) te u 119 seoskih naselja.

Instrument za prikupljanje empirijskih podataka konstruiran je kao strukturirani upitnik s pitanjima zatvorenog tipa u obliku nominalnih i intervalnih skala. Za potrebe ove analize korištene su varijable iz dviju od jedanaest tematskih cjelina: to su informacije o sociodemografskim, sociostrukturnim i sociokulturnim obilježjima ispitanika, te dio informacija o vrijednosnim orijentacijama ispitanika.

Ukupno je anketirano 3.000 osoba, u dobi od 15 i više godina. Uzorak istraživanja konstruiran je kao troetapni probabilistički uzorak osoba koje odgovaraju zadanim dobnim segmentima stanovništva (Ilišin, 2005.: 24).

¹ O metodologiji istraživanja moguće je više saznati u znanstvenoj monografiji Ilišin, V. (2005.): *Mladi Hrvatske i europska integracija*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Sociodemografski, sociostrukturni i sociokulturni činitelji korišteni u ovoj analizi jesu: dob, spol, obrazovni status, socioprofesionalni status, bračni status, rezidencijalni status, regionalna pripadnost, bračni status i religijska samoidentifikacija.

Kategorije varijabli "spol" i "rezidencijalni status" (mjesto stanovanja) odgovaraju izvornim varijablama iz upitnika, dok su ostale varijable za potrebe ove analize sažete. Ispitanici su prema dobi raspoređeni u šest dobnih kohorti: od 15 do 19 godina; od 20 do 24 godine; od 25 do 29 godina; od 30 do 44 godine; od 45 do 59 godina; od 60 do 92 godine. U varijabli "obrazovni status" sažete su kategorije "bez školske spremne, nezavršena osnovna škola" i "završena osnovna škola" te kategorije "viša škola", "fakultet", "magisterij, specijalizacija, doktorat znanosti". Rezidencijalni status opisan je pomoću četiriju kategorija. Zaposleni i poljoprivrednici čine jednu kategoriju, dok se među nezaposlenima nalaze stvarno nezaposlene osobe (osim studenata i učenika), te kućanice i umirovljenici.

Varijabla "regionalna pripadnost" konstruirana je na ovaj način: grad Zagreb je prikazan kao samostalna regija; u Sjevernu Hrvatsku uključene su Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Međimurska, Koprivničko-križevačka i Bjelovarsko-bilogorska županija; u Središnju Hrvatsku uključene su Sisačko-moslavačka, Karlovačka i Ličko-senjska županija; u Istru i Primorje uključene su Istarska i Primorsko-goranska županija; u Istočnu Hrvatsku uključene su Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija, a u Dalmaciju – Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija.

Bračno stanje ispitanika opisano je dvjema kategorijama: neoženjeni/neudane (gdje su svrstani i rastavljene osobe te udovice i udovci) i oženjeni/udane (bez obzira na to imaju li djecu te jesu li partneri vjenčani). Izvornih šest kategorija varijable koja opisuje religijsku samoidentifikaciju ispitanika sažete su na sljedeći način: u kategoriju "religiozni" uvršteni su ispitanici koji su uvjereni vjernici i prihvaćaju sve što njihova vjera uči te religiozni ispitanici koji ne prihvaćaju sve što njihova vjera uči; u kategoriju "neodlučni" uvršteni su ispitanici koji nisu načisto vjeruju li ili ne vjeruju te oni koji su prema religiji ravnodušni; u kategoriju "nereligiozni" uvršteni su nereligiozni ispitanici koji nemaju ništa protiv religije te oni koji se religiji izrazito protive.

Rodna ravnopravnost opisana je pomoću šest stavova o rodnim ulogama u obiteljskom okruženju: (1) prvenstveno je muškarac taj koji mora izdržavati svoju obitelj; (2) muškarci i žene trebali bi zajednički dijeliti kućanske poslove i skrbiti o djeci; (3) profesionalni uspjeh važniji je za muškarca nego za ženu; (4) pobačaj bi trebalo zakonom zabraniti; (5) žena je u stanju žrtvovati se za obitelj mnogo više od muškarca; (6) dok su djeca malena, bolje je da muškarac radi, a žena ostane kod kuće i brine o djeci.

Podaci su obrađeni pomoću univarijatne analize (utvrđivanje distribucije odgovora prema varijablama analize) i analize varijance (izračunavanje značajnosti razli-

ka u stavovima s obzirom na sociokulturna obilježja ispitanika). Izračunavanjem značajnosti razlika upotrebom hi-kvadrat testa provjerili smo međuovisnost analiziranih sociodemografskih, sociostrukturnih i sociokulturnih obilježja ispitanika. Kao statistički značajne, interpretiraju se one razlike i povezanosti proizašle iz analize varijance koje su značajne na razini 0.0001 i manje.

U istraživanju se provjerava hipoteza da stavovi o rodnoj ravnopravnosti statistički značajno ovise o sociokulturnim obilježjima ispitanika. Očekujemo da rodnu ravnopravnost izrazitije zastupaju djevojke/žene mlađe dobi, višeg stupnja obrazovanja, zaposlene osobe urbanoga rezidencijalnog statusa te manje religiozni ispitanici koji ne žive u bračnoj zajednici.

3. Rezultati istraživanja

Da bismo mogli analizirati povezanost sociokulturnih činitelja i stavova o rodnoj ravnopravnosti, ponajprije nam je valjalo steći uvid u socijalna obilježja ispitanika koji čine uzorak istraživanja. O tome nas informiraju podaci prikazani u tablici 1.

Tablica 1.

Distribucija ispitanika s obzirom na sociodemografska, sociostrukturna i sociokulturna obilježja ispitanika

Dobna kohorta	Aps.	%	Regionalna pripadnost	Aps.	%
15 – 19 godina	518	17,3	Sjeverna Hrvatska	684	22,8
20 – 24 godine	789	26,3	Središnja Hrvatska	252	8,4
25 – 29 godina	586	19,5	Istra i Primorje	360	12,0
30 – 44 godine	502	16,7	Istočna Hrvatska	588	19,6
45 – 59 godina	365	12,2	Dalmacija	588	19,6
60 – 92 godine	240	8,0	Zagreb	528	17,6
Spol			Bračni status		
Ženski	1572	52,4	Neoženjeni/neudane	1884	62,8
Muški	1428	47,6	Oženjeni/udane	1116	37,2
Obrazovni status			Socioprofesionalni status		
Nezavršena i završena osnovna škola	728	24,3	Zaposleni	1178	39,3
Trogodišnja strukovna škola	552	18,4	Nezaposleni	620	30,4
Ostale srednje škole	1257	42,0	Učenici	756	15,4
Viša škola, fakultet, magisterij, doktorat	459	15,3	Studenti	446	14,9
Rezidencijalni status			Religijska samoidentifikacija		
Selo	1290	43,0	Religiozni	2221	74,6
Mali grad	887	29,6	Neodlučni	440	14,8
Veliki grad	305	10,2	Nereligiozni	316	10,6
Zagreb	518	17,3			

U uzorku je bilo najviše ispitanika u dobi od 20 do 24 godine, te osoba koje su završile srednju školu, koje žive u selu, u području Sjeverne Hrvatske, koje su neoženjene/neudane, zaposlene i religiozne. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, žene čine 51,8% ukupnog stanovništva Hrvatske (*Statistički ljetopis, 2005.*). Distribucija ispitanika prema regionalnoj pripadnosti i rezidencijalnom statusu također je usklađena s popisom stanovništva (Ilišin, 2005.), a nešto slabiju razinu podudarnosti nalazimo i u pogledu socioprofesionalnog statusa ispitanika.²

Dobna distribucija ispitanika posljedica je postupka konstrukcije uzorka, odnosno ciljanog balansiranja uzorka mladih i uzorka starijih, pri čemu su ispitanici stariji od 29 godina bili anketirani u svakom trećem domaćinstvu. Ta okolnost reflektira se na obrazovni i bračni status naših ispitanika koji su, u odnosu na rezultate popisa stanovništva 2001. godine, obrazovaniji i rjeđe žive u bračnoj zajednici.³ Znatne razlike u udjelu nereligioznih i neodlučnih ispitanika u našem uzorku, s obzirom na rezultate popisa stanovništva 2001. godine, skloni smo objasniti razinom iskrenosti koju su ispitanici iskazali tijekom anketiranja. Naime, u popisu stanovništva 2001. zabilježeno je 2,20% nereligioznoga i svega 2,98% neizjašnjeg stanovništva. U našem je uzorku udio ovih ispitanika peterostruko veći.

Upotrebom hi-kvadrat testa ustanovili smo brojne statistički značajne odnose između analiziranih sociodemografskih, sociokulturnih i sociostrukturnih obilježja ispitanika. U Tablici 2. prikazana je struktura statistički značajnih veza dobivenih analizama u kojima status kriterijskih varijabli imaju spol, socioprofesionalni i rezidencijalni status ispitanika. Zbog ograničenosti raspoloživog prostora, nije nam moguće prikazati međudnos svih kombinacija analiziranih varijabli, a procijenili smo da i ovakav prikaz dostatno informira o povezanosti sociodemografskih, sociostrukturnih i sociokulturnih obilježja koji (kako smo pretpostavili) pridonose stavovima o rodnoj ravnopravnosti. Dob, stupanj obrazovanja i socioprofesionalni status tijesno su međusobno povezani pa, na temelju poznavanja povezanosti socioprofesionalnog statusa s ostalim analiziranim obilježjima ispitanika, možemo pouzdano suditi o načinima na koje su dob i stupanj obrazovanja povezani s ostalim sociodemografskim, sociostrukturnim i sociokulturnim obilježjima ispitanika (vrijednost χ^2 testa u odnosu dobi i obrazovnog statusa je čak 1643,799). Isto vrijedi i za odnos regionalne pripadnosti i rezidencijalnog statusa. Recimo ipak, da su ispitanici iz Sjeverne Hrvatske, Središnje Hrvatske, Istočne Hrvatske i

² Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, u Sjevernoj Hrvatskoj živi 29,80% stanovništva, u Središnjoj Hrvatskoj 8,58%, u Istočnoj Hrvatskoj 20,08%, u Gradu Zagrebu 17,56%, u Istri i Primorju 11,53%, u Dalmaciji 19,41%. U kontingentu stanovništva u dobi 15 i više godina nalazimo 42,18% zaposlenih osoba (*Statistički ljetopis, 2005.*).

³ U ukupnoj populaciji, prema popisu stanovništva iz 2001. godine, nalazimo 19,82% osoba sa završenim četverogodišnjim srednjim školama i 11,89% sa završenim višim školama, fakultetima i umjetničkim akademijama, s magisterijima i doktoratima znanosti. U kontingentu stanovništva u dobi 15 i više godina nalazimo 58,48% oženjenih/udanih (*Statistički ljetopis, 2005.*).

Dalmacije, za razliku od ispitanika iz Zagreba, Istre i Primorja, statistički značajno češće religiozni ($\chi^2=143,106$) i češće su u braku ($\chi^2=23,042$). U tim regijama ujedno nalazimo i statistički značajno viši udjel ispitanika nižega obrazovnog statusa ($\chi^2=196,743$). U gradu Zagrebu, Istri i Primorju više je ispitanika sa završenim četverogodišnjim srednjim školama, višim školama, fakultetima i višim stupnjem obrazovanja.⁴ Takav odnos ne iznenađuje, budući da u tim regijama nalazimo višu zastupljenost ispitanika u dobi od 20 do 29 godina te ispitanika u dobi od 45 do 59 godina.

Tablica 2.

Struktura statistički značajnih odnosa između sociodemografskih, sociostrukturnih i sociokulturnih obilježja ispitanika (u %)

	Spol		Socioprofesionalni status				Rezidencijalni st.			
	Ženski	Muški	Zaposleni	Nezaposleni	Učenici	Studenti	Selo	Mali grad	Veliki grad	Zagreb
Dobna kohorta			$\chi^2 = 3279,421$				$\chi^2 = 45,417$			
15 – 19 godina			2,7	7,5	85,9	3,9	49,6	30,3	9,1	11,0
20 – 24 godine			29,8	24,6	2,0	43,6	38,9	30,0	11,0	20,0
25 – 29 godina			60,9	25,8	0,3	13,0	40,4	29,0	10,6	20,0
30 – 44 godine			63,1	35,7	0,0	1,2	19,4	15,1	12,1	15,6
45 – 59 godina			50,4	49,6	0,0	0,0	38,6	30,1	12,6	18,6
60 – 92 godine			30,0	70,0	0,0	0,0	7,6	8,9	8,5	7,1
Spol										
Ženski										
Muški										
Obrazovni status	$\chi^2 = 22,784$		$\chi^2 = 2117,823$				$\chi^2 = 302,214$			
Nezavršena i završ. OŠ	53,4	46,6	13,9	25,3	60,9	0,0	58,4	26,4	7,0	8,2
Trogodišnja struc. šk.	43,3	56,7	50,0	48,7	0,9	0,4	57,2	29,7	5,6	7,4
Ostale srednje škole	54,4	45,6	39,6	25,5	1,0	34,0	36,0	30,0	12,3	21,7
Viša škola i više	55,8	44,2	66,2	29,6	0,4	3,7	20,7	33,3	15,0	30,9
Socioprofesionalni status							$\chi^2 = 100,161$			
Zaposleni							42,2	30,2	8,9	18,7

⁴ U Sjevernoj Hrvatskoj, Središnjoj Hrvatskoj, Istočnoj Hrvatskoj i Dalmaciji nalazimo statistički značajno više ispitanika koji su završili samo osnovnu školu te ispitanika sa završenom trogodišnjom srednjom školom.

	Spol		Socioprofesionalni status				Rezidencijalni st.			
	Ženski	Muški	Zaposleni	Nezaposleni	Učenici	Studenti	Selo	Mali grad	Veliki grad	Zagreb
Nezaposleni							48,4	29,1	9,0	13,6
Učenici							49,0	30,2	9,3	11,4
Studenti							27,8	28,3	16,8	27,1
Regije			$\chi^2 = 106,657$				$\chi^2 = 3330,008$			
Sjeverna Hrvatska			41,8	28,7	17,1	12,4	68,3	31,7	0,0	0,0
Središnja Hrvatska			43,7	34,5	12,3	9,5	60,7	38,9	0,4	0,0
Istra i Primorje			47,5	25,3	10,8	16,4	29,4	40,6	30,0	0,0
Istočna Hrvatska			31,6	36,9	18,9	12,6	53,2	34,4	12,4	0,0
Dalmacija			34,0	33,0	19,0	13,9	41,7	37,9	20,4	0,0
Zagreb			42,8	24,1	10,0	23,1	0,0	0,0	0,0	100,0
Rezidencijalni status			$\chi^2 = 100,161$							
Selo			38,6	34,2	17,6	9,6				
Mali grad			40,1	29,9	15,8	14,2				
Veliki grad			34,4	26,9	14,1	24,6				
Zagreb			42,5	23,9	10,2	23,4				
Bračni status			$\chi^2 = 653,815$				$\chi^2 = 22,082$			
Nije u braku			30,6	22,6	24,5	22,3	41,0	28,8	10,6	19,6
U braku			53,9	43,5	0,2	2,3	46,3	30,8	9,5	13,4
Religijska samoidentif.	$\chi^2 = 17,454$						$\chi^2 = 143,327$			
Religiozni	54,8	45,2					47,7	29,2	9,4	13,7
Neodlučni	46,8	53,2					33,9	31,8	9,1	25,2
Nereligiozni	44,9	55,1					21,5	29,4	17,7	31,3
UKUPNO	54,5	47,6	39,3	30,4	15,4	14,9	43,0	29,6	10,2	17,3

Uvidom u podatke prikazane u tablici 2. dolazimo do zaključka da su ispitanice, u odnosu na ispitanike, statistički značajno obrazovanije i češće su religiozne. Među zaposlenima je statistički značajno viši udjel ispitanika u dobi od 25 do 59 godina, sa završenom trogodišnjom strukovnom školom ili s višim i visokim obrazovanjem. Ti su ispitanici češće u braku, češće žive u manjim gradovima ili Zagrebu, u Sjevernoj Hrvatskoj, Središnjoj Hrvatskoj, Istri i Primorju.

Nezaposlene osobe u pravilu su starije od 30 godina, češće su završile trogodišnju strukovnu školu, žive u bračnoj zajednici, žive u Središnjoj Hrvatskoj,

Istočnoj Hrvatskoj i Dalmaciji te u selu. Iznadprosječan broj ispitanika koji žive u selu mlade su životne dobi (od 15 do 19 godina), još uvijek se školuju ili su nezaposleni, češće su religiozni i većinom potječu iz Sjeverne, Središnje i Istočne Hrvatske. Ispitanici iz malih gradova, velikih gradova i grada Zagreba razmjerno su ravnomojerno raspoređeni prema dobnim kohortama, uglavnom su završili srednje, više i visoke škole, zaposleni su, te su učenici ili studenti. Podjednako ih nalazimo u svim regijama, a u pogledu religijske samoidentifikacije češće su nereligiozni ili neodlučni. Ispitanici iz manjih gradova češće su u braku.

Takav je, dakle, socijalni profil ispitanika koje smo upitali u kojem se stupnju slažu s tvrdnjama koje pridonose postizanju rodne ravnopravnosti u obiteljima. Distribucija njihovih odgovora prikazana je u tablici 3.

Tablica 3.

Distribucija ispitanika s obzirom na slaganje s tvrdnjama o rodnoj ravnopravnosti u obitelji (u %)

Tvrdnja	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
Prvenstveno je muškarac taj koji mora izdržavati svoju obitelj	26,6	20,9	30,5	21,9
Muškarci i žene trebali bi zajednički dijeliti kućanske poslove i skrbiti o djeci	1,7	4,9	24,8	68,6
Profesionalni uspjeh važniji je za muškarca nego za ženu	37,2	25,2	23,4	14,2
Pobačaj bi trebalo zakonom zabraniti	43,0	23,7	12,2	21,0
Žena je u stanju žrtvovati se za obitelj mnogo više od muškarca	12,0	15,2	29,5	43,3
Dok su djeca malena bolje je da muškarac radi, a žena ostane kod kuće i brine o djeci	10,8	15,7	30,4	43,1

Golema većina ispitanika (93,4%) potpuno se ili uglavnom slaže s tvrdnjom da bi muškarci i žene trebali zajednički dijeliti kućanske poslove i skrbiti o djeci. Nešto više od dvije trećine ispitanika (73,5%) u potpunosti se ili uglavnom slaže da je bolje da muškarac radi, a žena ostane kod kuće i brine o djeci dok su djeca malena. Sličan je i udjel onih (72,8%) koji smatraju da su žene u stanju žrtvovati se za obitelj mnogo više od muškaraca. Ipak, više od polovice ispitanika (52,4%) uglavnom se ili potpuno slaže da je prvenstveno muškarac taj koji mora izdržavati svoju obitelj. Tradicionalniji stavovi koji posredno oslikavaju nedostatan razvoj svijesti o rodnoj ravnopravnosti prepoznaju se u ispitanika koji procjenjuju da je profesionalni uspjeh važniji za muškarca nego za ženu (37,6%) te da bi pobačaj trebalo zakonom zabraniti (33,2%). Primjetno je, dakle, da među ispitanicima postoje razlike u prihvaćanju analiziranih stavova o obiteljskim i profesionalnim vrijednostima i ulogama muškaraca i žena. Pritom dominiraju ispitanici koji podržavaju tradicionalnu ulogu žene, tj. da je ona ta koja se žrtvuje za obitelj i brine o maloj djeci. Ta okolnost umanjuje značaj izrečenoga načelnog stava o potrebi zajedničke brige muškaraca i žena o kućanskim poslovima i djeci.

U istraživanju *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj*, koje je 1999. godine na uzorku reprezentativnom za mlade Hrvatske (N = 1700 ispitanika u dobi od 15. do 29. godina) realizirano u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu (Ilišin; Radin, 2002.), dobiveni su rezultati koji ukazuju na tradicionalnost hrvatske mladeži. Primjerice, u tom istraživanju je više od polovice ispitanika (55,2%) izrazilo potpuno ili djelomično slaganje s tvrdnjom da većina poslova u domaćinstvu po svojoj prirodi više odgovara ženama, a nešto više od trećine (35,8%) u manjoj ili većoj mjeri složilo se s tvrdnjom da je pobačaj sramotan čin koji bi trebalo zakonom zabraniti. Čak 45,5% ispitanika uglavnom se ili potpuno složilo s tvrdnjom da bi muškarac trebao dobiti veću plaću za izdržavanje obitelji, jer je normalno da se žena brine o djeci i domaćinstvu, a 67,2% drži da žena treba imati iste mogućnosti za rad i napredovanje u svojoj struci, ali ipak treba voditi i glavnu brigu o djeci i kućnim poslovima. Shodno prethodno opisanim stavovima, 68,1% ispitanika uglavnom se ili potpuno složilo s tvrdnjom da je ženama znatno teže postići uspješnu političku karijeru nego muškarcima (Ilišin; Radin, 2002.: 349). Nije se teško složiti s ocjenom da je, na temelju stavova što su ih iskazali mladi 1999. godine, teško očekivati stvarnu rodnu ravnopravnost muškaraca i žena, i to kako u obitelji, tako i u svim drugim društvenim strukturama.

Istraživanje provedeno 2004. godine, iako obuhvaća mlade i starije ispitanike, dobrim je dijelom podudarno sa stavovima mladih iz 1999. godine. Rezultati su također razmjerno podudarni i s rezultatima istraživanja *Planiranje obitelji i uloga žene u obitelji* što ga je – na uzorku od 2.116 ispitanika u dobi od 18 do 74 godine, reprezentativnom po spolu, dobi i županiji za Hrvatsku – 2004. godine telefonskom anketom proveo GfK – Centar za istraživanje tržišta (<http://www.gfk.hr/press/slice.htm>). Istraživanjem je utvrđeno da je za 98% ispitanika briga o djeci podjednako zajednička dužnost oba roditelja, a tek 2% anketiranih građana smatra da je to prvenstveno dužnost žene i majke. Međutim, na pitanje kakva bi žena trebala biti, 16% ispitanika je odgovorilo da bi ona trebala biti domaćica, majka koja se posvetila obitelji i djeci, a za 37% ispitanika žena bi trebala raditi na manje odgovornim mjestima i prvenstveno se brinuti o obitelji i djeci. 76% građana složilo se s time da bi žena trebala koristiti sredstva protiv začeca te na taj način planirati hoće li imati djecu ili ne, a 65% građana se složilo da žena ima pravo na pobačaj ako to želi. Slična istraživanja provedena u europskim zemljama upućuju na znatno višu razinu svijesti mladih o jednakoj važnosti profesionalnog uspjeha za muškarce i žene, o potrebi da očeви sudjeluju u brizi o maloj djeci korištenjem roditeljskih dopusta i dr. (Tinklin et al., 2005.). Očigledno je da hrvatsko društvo još nije spremno za potpunu ravnopravnost rodova te da u tom pogledu u nas još traje proces tranzicije.

Način na koji su stavovi o rodnoj ravnopravnosti povezani sa sociodemografskim, sociostrukturnim i sociokulturnim obilježjima ispitanika provjerili smo pomoću analize varijanci. Njome provjeravamo hipotezu kojom smo pretpostavili da rodnu ravnopravnost izrazitije zastupaju djevojke/žene mlade dobi, s višim stupnjem obrazovanja, zaposlene osobe urbanoga rezidencijalnog statusa i manje religiozni

ispitanici koji ne žive u bračnoj zajednici. Rezultati su prikazani u tablici 4. Viša prosječna vrijednost upućuje na viši stupanj slaganja s ponuđenom tvrdnjom.

Tablica 4.

Sociodemografski, sociostrukturni i sociokulturni činitelji razlika u poimanju rodne ravnopravnosti u obitelji (aritmetičke sredine i vrijednosti F-omjera)

	Prvenstveno je muškarac taj koji mora izdržavati svoju obitelj	Muškarci i žene trebali bi zajednički dijeliti kućanske poslove i skrbiti o djeci	Profesionalni uspjeh važniji je za muškarca nego za ženu	Pobačaj bi trebalo zakonom zabraniti	Žena je u stanju žrtvovati se za obitelj mnogo više od muškarca	Dok su djeca malena bolje je da muškarac radi, a žena ostane kod kuće i brine o djeci
Dobna kohorta	13,003		12,244	13,496	7,259	24,447
15 - 19 godina	2,65		2,13	2,39	3,05	3,10
20 - 24 godine	2,35		2,04	2,11	2,92	2,88
25 - 29 godina	2,37		2,06	1,96	2,96	2,89
30 - 44 godine	2,44		2,11	1,93	3,10	3,10
45 - 59 godina	2,47		2,26	2,02	3,18	3,28
60 - 92 godine	2,90		2,61	2,41	3,29	3,55
Spol	116,263	106,620	96,212		198,711	24,079
Ženski	2,27	3,72	1,96		3,29	2,97
Muški	2,70	3,47	2,34		2,77	3,15
Obrazovni status	59,248	6,078	18,371	51,697		37,604
Nezavršena i završena OŠ	2,81	3,65	2,33	2,49		3,28
Trogodišnja strukovna škola	2,73	3,52	2,29	2,25		3,26
Ostale srednje škole	2,29	3,59	2,02	1,96		2,93
Viša škola i više	2,16	3,67	2,02	1,75		2,79
Socioprofesionalni status	26,054		12,753	22,426	6,504	29,627
Zaposleni	2,42		2,12	1,99	3,04	3,02
Nezaposleni	2,64		2,30	2,25	3,14	3,25
Učenici	2,64		2,11	2,37	3,05	3,11
Studenti	2,13		1,93	1,88	2,88	2,72
Bračni status					15,485	41,564
Nije u braku					2,98	2,97
U braku					3,14	3,21
Regionalna pripadnost	15,529	6,355		32,855		14,659
Sjeverna Hrvatska	2,44	3,68		2,23		3,11

	Prvenstveno je muškarac taj koji mora izdržavati svoju obitelj	Muškarci i žene trebali bi zajednički dijeliti kućanske poslove i skrbiti o djeci	Profesionalni uspjeh važniji je za muškarca nego za ženu	Pobačaj bi trebalo zakonom zabraniti	Žena je u stanju žrtvovati se za obitelj mnogo više od muškarca	Dok su djeca malena bolje je da muškarac radi, a žena ostane kod kuće i brine o djeci
Središnja Hrvatska	2,47	3,59		1,96		3,02
Istra i Primorje	2,35	3,46		1,82		3,10
Istočna Hrvatska	2,60	3,57		2,29		3,04
Dalmacija	2,73	3,59		2,42		3,27
Zagreb	2,20	3,66		1,69		2,77
Mjesto stanovanja (rezidencijalni status)	20,025			48,721		22,883
Selo	2,62			2,36		3,19
Mali grad	2,47			2,08		3,03
Veliki grad	2,35			1,89		3,07
Zagreb	2,20			1,68		2,77
Religijska samoidentifikacija	33,086		9,824	74,501		36,354
Religiozni	2,57		2,19	2,26		3,15
Neodlučni	2,30		2,04	1,82		2,80
Nereligiozni	2,09		1,94	1,51		2,77

Iz podataka prikazanih u tablici 4. proizlazi da analizirana sociodemografska, sociostrukturalna i sociokulturna obilježja ispitanika značajno pridonose stavovima o rodnoj ravnopravnosti muškaraca i žena. Najviše vrijednosti hi-kvadrat testa dobivene su u povezanosti spola i analiziranih stavova, a na većinu analiziranih stavova znatno utječu dob, obrazovni status i socioprofesionalni status ispitanika. Nešto slabija povezanost utvrđena je u odnosu analiziranih stavova s regionalnom pripadnošću, religijskom samoidentifikacijom i rezidencijalnim statusom ispitanika. Zanimljivo je da bračni status razmjerno slabo utječe na stavove o rodnoj ravnopravnosti.

Da je muškarac taj koji mora izdržavati svoju obitelj, češće misle najstariji i najmlađi ispitanici muškoga spola, nižega obrazovnog statusa, nezaposleni i učenici, te oni iz Istočne Hrvatske i Dalmacije, ruralnoga rezidencijalnog statusa i religiozni ispitanici. Da bi muškarci i žene trebali zajednički dijeliti kućanske poslove i skrbiti o djeci, češće misle žene, s visokim obrazovanjem, i žene koje se još uvijek školuju, iz Zagreba i Sjeverne Hrvatske. Stav da je profesionalni uspjeh važniji za muškarca nego za ženu češće zastupaju ispitanici stariji od 45 godina, muškarci, ispitanici s nižim stupnjem obrazovanja, zaposleni i nezaposleni te religiozni ispitanici. Za zakonsku zabranu pobačaja češće se zalažu najmlađi i najstariji ispi-

tanici, s nižim stupnjem obrazovanja, nezaposleni i učenici, iz Sjeverne Hrvatske, Istočne Hrvatske i Dalmacije, koji žive u selu ili u malim gradovima i koji su religiozni. Da su žene u stanju žrtvovati se za obitelj mnogo više nego muškarci, misle gotovo sve dobne skupine ispitanika, a u manjoj mjeri takav stav karakterizira ispitanike između 20 i 29 godina, ispitanike muškog spola, studente i ispitanike koji nisu u braku.

Sva ispitivana sociodemografska, sociostrukturna i sociokulturna obilježja statistički značajno razlikuju ispitanike u stupnju slaganja s tvrdnjom da je bolje da muškarac radi, a žena ostane kod kuće i brine o djeci dok su malena. I taj stav slabije od ostalih podržavaju ispitanici između 20 i 29 godina, djevojke i žene, sa završenom četverogodišnjom srednjom školom i visokim stupnjem obrazovanja, studenti koji nisu u braku, žive u Zagrebu, a u odnosu na religiju neodlučni su ili nisu religiozni.

Općenito uzevši, rezultati ove analize upućuju na zaključak da stavovi o rodnoj ravnopravnosti statistički značajno ovise o sociokulturnim obilježjima ispitanika, pri čemu rodnu ravnopravnost izrazitije zastupaju djevojke/žene mlađe dobi, višeg stupnja obrazovanja, zaposlene osobe urbanoga rezidencijalnog statusa i manje religiozni ispitanici koji ne žive u bračnoj zajednici.

U već spominjanom istraživanju GfK – Centra za istraživanje tržišta (<http://www.gfk.hr/press/slicice.htm>), utvrđen je istovjetan odnos stavova ispitanika i njihovih socijalnih obilježja. Ono je pokazalo da o pitanjima pobačaja, predbračnom životu mladih parova i ulozi žene, postoje naznake društvene i regionalne podjele građana. Tim se pitanjima u većoj mjeri protive građani u manjim naseljima do 2.000 stanovnika, zatim u Slavoniji i Dalmaciji, te stanovništvo s nižim stupnjem obrazovanja. U većim gradovima i među stanovništvom s višim stupnjem obrazovanja zastupljena su liberalnija mišljenja. No to istraživanje, kao i naše istraživanje, nije utvrdilo razlike u tim stavovima između muškaraca i žena. U mjestima do 2.000 stanovnika, znatno manji broj ispitanika zamišlja ženu kao uspješnu, zaposlenu osobu koja gradi karijeru, a brigu o djeci i obitelji dijeli s nekim drugim, dok natprosječno veći broj ispitanika idealnom ženom smatra ženu zaposlenu na manje odgovornim mjestima ili domaćicu/majku, čija prvenstvena dužnost jest briga o djeci i obitelji. Logično, u manjim gradovima veći je broj onih koji smatraju da bi žena prvenstveno trebala biti majka i domaćica, posvećena obitelji i djeci. U Zagrebu i okolici najviše je onih ispitanika koji smatraju da bi žena trebala imati uspješnu karijeru, a brigu o obitelji i djeci podijeliti sa suprugom ili nekom trećom osobom. U Sjevernoj Hrvatskoj s tim se stavom slaže 45% ispitanika, u Istri i Primorju, zajedno s Likom i Gorskim Kotarom 42%, dok je najmanje slaganje sa spomenutom tvrdnjom u Dalmaciji (38%) i Slavoniji (37%). Također je utvrđena pravilnost da s nižim stupnjem obrazovanja raste i postotak ispitanika koji ženu ponajprije smatraju domaćicom i majkom koja se posvetila djeci i obitelji. Prakticiranje rodne ravnopravnosti u hrvatskim obiteljima, bjelodano je, iziskuje još mnogo truda kojeg valja uložiti u razvoj aktivnih društvenih struktura koje bi razmjerno nova zakonska rješenja provodila u praksi.

4. Zaključna razmatranja

Rezultati ovoga istraživanja sukladni su znanstvenim spoznajama brojnih autora koji ukazuju na svojevrzne nedosljednosti stavova hrvatskih građanki i građana o pitanjima koja se tiču promicanja ravnopravnosti žena i muškaraca. Ta neujednačenost stavova znatno umanjuje mogućnost realizacije načelno prihvaćenog stava o potrebi zajedničke diobe kućanskih poslova i skrbi o djeci između muškaraca i žena. Prema tome, i ovom je analizom još jednom potvrđena nedovoljna rodna ravnopravnost muškaraca i žena, a ogleda se u neravnopravnoj podjeli “muških” i “ženskih” uloga u profesionalnom i obiteljskom životu.

Podsjetimo, čak 43,1% ispitanika potpuno se slaže da je bolje da žena ostane kod kuće i brine o djeci a da muškarac radi dok su djeca malena, a 43,3% ispitanika vjeruje da je žena u stanju žrtvovati se za obitelj mnogo više od muškaraca (tablica 3.). Usporedbe radi, recimo da je Adnanes (2000.: 29), komparacijom rezultata istraživanja provedenoga u Bugarskoj i Norveškoj, utvrdila kako 73,1% (od ukupno 1.575 ispitanika) u Bugarskoj i 31,5% (od ukupno 2.087) u Norveškoj smatra da žene imaju pravo na posao, ali da su im istinski važni kuća i djeca; potom 64,0% ispitanika u Bugarskoj i 38,0% u Norveškoj procjenjuje da obiteljski život trpi ako žena radi puno radno vrijeme; čak 80,4% ispitanika u Bugarskoj, a svega 13,4% u Norveškoj, smatra da nije u redu da muškarac ostane kod kuće i brine o djeci a da žena radi.

Leinert Novosel (2003.), na uzorku hrvatskih poslodavaca i poslodavki (N = 1000), utvrdila je da 26% muškaraca i 7% žena vjeruje da većina žena zapravo želi obitelj i djecu, da 35% muškaraca i 3% žena misli da je posao muškaraca da zarađuje novac, a žene da skrbi o djeci u kućanstvu, te da 29% žena i 32% muškaraca vjeruje kako nije dobro da muškarac ostane kod kuće i skrbi o djeci dok žena radi. Istodobno, čak 88% žena i 54% muškaraca ocjenjuje da majka koja radi može pružiti jednaku toplinu i emocionalnu sigurnost svom djetetu kao i ona koja ne radi, a 7% žena i 31% muškaraca smatra da će predškolsko dijete patiti ako majka radi. Nešto drugačije nalaze dobio je Akrap (2003.: 146) istražujući stavove majki u dobi od 20 do 35 godina (N = 1300). U tom je istraživanju 28,7% žena izjavilo da će predškolsko dijete vjerojatno patiti ako mu majka radi; 29,2% žena potvrdilo je da je zaposlenje dobro, ali većina žena zapravo želi kuću i obitelj, a 76,8% žena slaže se da majka koja radi može uspostaviti topao i prisan odnos sa svojom djecom kao i majka koja je kod kuće (kućanica). Razlike u rezultatima ovih dvaju istraživanja zasigurno su posljedica razlika u uzorcima istraživanja. Naime, Leinert Novosel (2003.) ispitivala je stavove poslodavki, a Akrap (2003.) svih hrvatskih majki.

Tinklin i suradnici (2005.: 140), istražujući stavove mladih u Velikoj Britaniji, utvrdili su da mladi istinski vjeruju da muškarci i žene moraju imati jednake mogućnosti i očekivanja u svom budućem poslovnom i obiteljskom životu, te da se planovi mladih djevojaka i mladića u tom pogledu ne razlikuju. Međutim, njihova je teorijska vjera u jednake mogućnosti znatno oslabljena neravnopravnošću koju

doživljavaju oko sebe, uključujući radno i obiteljsko okruženje. Oni, primjerice, vjeruju da se muškarci i žene još uvijek suočavaju sa stereotipnim stavovima na radnim mjestima, jer poslodavci favoriziraju muškarce očekujući da će žene češće i više, zbog skrbi o djeci, zanemarivati posao.

Budući da, slijedom rezultata našega i brojnih drugih istraživanja, stavovi o rodnoj ravnopravnosti znatno ovise o brojnim socijalnim činiteljima, razložno je očekivati da su oni podložni promjenama i da bi pod određenim društvenim okolnostima mogli biti drugačiji. Višestruka su uporišta potrebi ulaganja dodatnih napora u poticanje stavova koji će u većoj mjeri pridonijeti prakticiranju ravnopravnosti žena i muškaraca u hrvatskim obiteljima. Primjerice, ranije spominjana socijalna kognitivna teorija objašnjava da individualni stavovi nisu isključivo uvjetovani osobnim prosudbama i spoznajnim mogućnostima, već znatno ovise o opaženim stavovima koji se procjenjuju djelotvornima, a predstavljaju zajednička vjerovanja dominantne društvene grupe, usmjerena poticanju željenih učinaka na individualna i grupna ponašanja (Bandura, 2002.). Unutarnje konzistencije protuslovlja i ambivalentnosti stavova građana/ki o rodnoj (ne)ravnopravnosti Kašić (2004.) objašnjava postojanjem kulturnih normi, stereotipa, autocenzure, upisanih patrijarhalnih kodova u svjetonazorskim pozicijama, feminističkih intervencija, ulogom političkih i medijskih poruka, "kontroliranih predodžbi o ženama", mizoginošću i homofobijom.

Nadalje, u kreiranju politike rodne ravnopravnosti ne smije se zanemariti okolnost da je obitelj najutjecajnije socijalno okruženje u kojemu nastaje rodno tipiziranje, te da različite karakteristike obitelji utječu na stjecanje znanja o rodnom ulogama i na rodno tipizirano ponašanje (Hodžić; Bijelić; Cesar, 2000.). Rodno "neprikladne" aktivnosti nailaze i na šire društveno neodobravanje, što se očituje u društvu vršnjaka, te na radnom mjestu i drugdje. Budući da tradicionalni stereotipi o obiteljskim ulogama žena i muškaraca još nisu doživjeli krupnije promjene, čini se da promjena identiteta rodova uistinu traži preobrazbu cijele društvene strukture, usmjerenu na izazivanje patrijarhalizma, a time i patrijarhalne obitelji i cijele strukture produkcije, reprodukcije, spolnosti i osobnosti na kojoj se povijesno temelje društva kakva danas poznajemo (Novalić, 2005.). Te su promjene nužne jer je poznato da društveni položaj pojedinaca i društvenih skupina determiniraju različiti individualni i kolektivni sadržaji i obilježja stanovitog društva (stupanj obrazovanja, zaposlenost, profesija, nova zanimanja, jednakost pred zakonom, dohodak, imetak, pripadnost različitim političkim, etničkim, nacionalnim, vjerskim, kulturnim i ostalim društvenim skupinama itd.). Prema tome, znatnije promjene u stavovima o rodnoj ravnopravnosti moguće je očekivati tek onda kada se značajno promijene brojni društveni uvjeti koji danas ipak posredno podržavaju neravnopravnost.

Naše je mišljenje da je na putu rodne ravnopravnosti nužno osigurati kvalitetnije mogućnosti usuglašavanja poslovnih i obiteljskih obveza muškaraca i žena, osiguravanjem raznovrsnih uslužnih centara za skrb o djeci i obitelji, te poticanjem očeva da značajnije participiraju u korištenju roditeljskog dopusta. Te su mjere

predviđene i *Nacionalnom politikom za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010.* (2006.). No njihova praktična realizacija ovisi o realizaciji svih mjera predviđenih ovim programom, a osobito većim sudjelovanjem žena u dobro plaćenim poslovima i promocijom rodno osviještenog odgoja, i to kako u odgojno-obrazovnim institucijama tako i u obitelji. Vjerujemo da bi afirmaciji načela ravnopravnosti spolova znatno pridonijela i rodno osviještena obiteljska komunikacija, jer je, kao što je već rečeno, upravo obitelj društvena struktura koja u najvećoj mjeri pridonosi formiranju stavova, obrazaca ponašanja i ukupnoga društvenog funkcioniranja djece i mladih.

Literatura

1. Adnanes, Marian (2000.): Youth and Gender in Post-Communist Bulgaria. – *Journal of Youth Studies*, 4 (1): 25–40.
2. Akrap, Anđelko (2003.): Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 450 str.
3. Bandura, A. (2002.): Social Cognitive Theory in Cultural Context. – *Applied psychology: an international review*, 51 (2) 269–290.
4. Cerjan-Letica, Gordana (2003.): “Gender mainstreaming” i obiteljska politika. – U: Vlade Puljiz, Dejana Bouillet (ur.): *Nacionalna obiteljska politika*. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 303–322.
5. Cinamon, Rachel Gali (2006.): Anticipated Work-Family Conflict: Effects of Gender, Self-Efficacy, and Family Background. – *The Career Development Quarterly*, 54: 202–215.
6. Galić, Branka (2002.): Moć i rod. – *Revija za sociologiju*, 33 (3/4): 225–238.
7. GfK: Centar za istraživanje tržišta (2004.): Istraživanje “Planiranje obitelji i uloga žene u obitelji”, <http://www.gfk.hr/press/slice.htm>, 16. 11. 2006.
8. Hodžić, Amir; Bijelić, Nataša; Cesar, Sanja (2000.): Spol i rod pod povećalom : priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije. – Zagreb : CESI, 107 str.
9. Čudina-Obradović, Mira; Obradović, Josip (2003.): Potpora roditeljstvu : izazovi i mogućnosti. – *Revija za socijalnu politiku*, 10 (1): 45–68.
10. Čudina-Obradović, Mira; Obradović, Josip (2001.): Sukob obiteljskih i radnih uloga : uzroci, posljedice i neriješeni istraživački problemi. – *Društvena istraživanja*, 10 (4/5): 791–822.
11. Čudina-Obradović, Mira; Obradović, Josip (2000.): Obitelj i zaposlenost izvan kuće : međusobno ometanje i/ili pomaganje. – *Revija za socijalnu politiku*, 7 (2): 131–130.
12. Ilišin, Vlasta (2005.): Mladi Hrvatske i europska integracija. – Zagreb : Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 352 str.
13. Ilišin, Vlasta; Furio, Radin (2002.): Mladi uoči trećeg milenija. – Zagreb : Institut za društvena istraživanja u Zagrebu; Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 355 str.
14. Johnston, Deirdre D.; Swanson, Debra H. (2004.): Uloga medija u stvaranju ideologije majčinstva. – *Treća*, 6 (1): 68–85.
15. Kašić, Biljana (2004.): Svjetonazorski okoliš, trendovi, pomaci. – U: Biljana Kašić; Marijeta Šinko (ur.): *Gyné politiké ili o političkoj građanki*. – Zagreb : Centar za ženske studije, 75–134.

16. Kodrnja, Jasenka (2006.): Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj. – Zagreb : Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 345 str.
17. Kunkel, Adrienne; Hummert, Mary Lee; Dennis, Michael Robert (2006.): Social Learning Theory : Modeling and Communication in the Family Context. – In: Dawn O. Braithwaite; Lesloe A. Baxter (eds.): *Engaging Theories in Family Communication – Multiple Perspectives*. – Thousand Oaks; London; New Delhi: SAGE Publications, 260–276.
18. Leinert Novosel, Smiljana (2003.): Stavovi poslodavaca prema profesionalnoj i obiteljskoj angažiranosti žena. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 142 str.
19. *Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.–2010.: provedba politike jednakih mogućnosti*. – Zagreb : Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova, 67 str.
20. Neimanis, Astrida (2003.): Uvođenje načela ravnopravnosti spolova u praksu : priručnik. – Zagreb: Centar za ravnopravnost spolova; Povjerenstvo Vlade RH za ravnopravnost spolova, 126 str.
21. Novalić, Fahrudin (2005.): Rod, društveni položaj i moć. – U: Gordana Bosanac, Hrvoje Jurić, Jasenka Kodrnja (ur.): *Filozofija i rod*. – Zagreb : Hrvatsko filozofsko društvo. 133–147.
22. Pennington, Donald C. (1997.): Osnove socijalne psihologije. – Jastrebarsko : Naklada Slap, 335 str.
23. Van Oosten, Nico; Van der Vlugt, Ineke (2004.): Rod i spol u psihosocijalnom radu. – Zagreb : Društvo za psihološku pomoć, 197 str.
24. Puljiz, Vlade (2003.): Nacionalna obiteljska politika. – U: Vlade Puljiz; Dejana Bouillet (ur.): *Nacionalna obiteljska politika*. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 11–47.
25. Sobol, Gordana (2004.): Uloga Sabora i Saborskog odbora za ravnopravnost spolova u primjeni Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena. – U: Dubravka Šimonović (ur.): *Kratak vodič kroz CEDAW – Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena i njezinu primjenu u Republici Hrvatskoj*. – Zagreb : Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, 57–62.
26. *Statistički ljetopis Republike Hrvatske* (2005.). – Zagreb : Državni zavod za statistiku, 837 str.
27. Šikić-Mičanović, Lynette (2001.): Neke konceptualizacije i značenja kućnih poslova. – *Društvena istraživanja*, 10 (4/5): 767–790.
28. Štulhofer, Aleksandar (2000.): Govoriti jedno, činiti drugo?: spol, stavovi o spolnosti i heteroseksualno ponašanje u urbanoj Hrvatskoj. – *Revija za sociologiju*, 31 (1/2) : 49–66.
29. Tinklin, Teresa; Croxford, Linda; Ducklin, Alan; Frame, Barbara (2005.): Gender and attitudes to work and family roles : the views of young people at the millennium. – *Gender and Education*, 17 (2) : 129–142.
30. Topolčić, Davor (2001.): Muškarci to ne rade : rodno segregirana podjela rada u obitelji. – *Društvena istraživanja*, 10 (4/5) : 767–790.
31. Wood, Julia T. (2006.): Critical Feminist Theories : A Provocative Perspective on Families. – In: Dawn O. Braithwaite; Lesloe A. Baxter (eds.): *Engaging Theories in Family Communication: Multiple Perspectives*. – Thousand Oaks; London; New Delhi : SAGE Publications, 181–196.

Dejana Bouillet

Institute for Social Research in Zagreb, Zagreb, Croatia

e-mail: dejana@idi.hr

Sociocultural factors of the gender equality in Croatian families

Abstract

This paper presents results of research which has been within the scope of the scientific project *Youth and the European Integration Process*, carried out by the Institute for Social Researches in Zagreb (manager: Vlasta Ilišin, Ph.D.). The aim of this research is to identify sociocultural factors of the gender equality in Croatian families in order to realize sociocultural circumstances which can contribute towards achieving of the higher level of the gender equality in the Croatian society. The sample of research consists of 3000 representatively chosen Croatian citizens, 15 and more years old. The data were gathered in early 2004. Results have indicated that the majority of examinees express attitudes which support the traditional role of women. These gender equality attitudes statistically significantly depend on the sociocultural characteristics of examinees. The gender equality is more distinctively represented by the younger girls/women which have highest level of the education, by the employed persons with the urban residential status and by the examinees who are less religious and who are not married. The autor compares results of research with the other similar researches (for example: *The Value System of Youth and Social Changes in Croatia*, carried out by the Institute for Social Researches in Zagreb and *Family Planning And Role of The Woman In The Family* carried out by the Center for Market Research). She concludes that more extensive changes in the gender equality attitudes are possible to expect only when the numerous of social circumstances, which more or less indirectly support the inequality, are changed. She specially advocates for creating better possibilities for the conciliation of professional and family responsibilities of women and men, by opening of various child and family care centres and by the encouraging fathers to take part in the using of parental leave to the greater extent.

Key words: the gender equality, attitudes, sociocultural characteristic, family, Croatia

Received on: 20th December 2006

Accepted on: 20th January 2007

Dejana Bouillet

Institut de Recherche sociale a Zagreb, Zagreb, Croatie

e-mail: dejana@idi.hr

Les facteurs socioculturels de l'égalité de genre dans les familles croates

Résumé

Dans cet article sont présentés les résultats d'une recherche effectuée dans le cadre du projet scientifique *Jeunesse et procédé européen d'intégration*, tenu par l'Institut pour la recherche sociale à Zagreb (directrice: Vlasta Ilišin, p.H.D.). Le but de cette recherche est d'identifier les facteurs socioculturels de l'égalité de genre dans les familles croates. Le but de la recherche est de montrer les circonstances socioculturelles qui peuvent contribuer à l'accomplissement du plus haut niveau de l'égalité de genre dans la société croate. L'échantillon de recherche se compose de citoyens croates choisis de façon représentative, de 15 ans et plus. Les données ont été recueillies début 2004. Les résultats ont indiqué que la majorité des enquêtés expriment des attitudes confirmant le rôle traditionnel des femmes. Les statistiques significatives d'attitudes d'égalité de genre dépendent des caractéristiques socioculturelles des sujets. L'égalité de genre plus distinctif est représentée par les plus jeunes filles/femmes qui ont le plus haut niveau d'éducation, par les personnes employées avec le statut résidentiel urbain et par les sujets qui sont moins religieux et qui ne sont pas mariés. L'auteur compare les résultats de cette recherche aux autres recherches semblables (par exemple: *Le système de valeur de la jeunesse et des changements sociaux en Croatie*, tenu par l'institut pour la recherche sociale à Zagreb et *Planification familiale et rôle des femmes dans la famille*, tenu par le centre pour la recherche de marché). Elle conclut que des changements plus étendus des attitudes d'égalité de genre est possible à prévoir au moment même où nombre des circonstances sociales, qui plus ou moins indirectement soutiennent l'inégalité, seront changées. Elle se fait défenseur des possibilités de création d'une meilleur qualité dans la conciliation des responsabilités professionnelles et familiales des femmes et des hommes, par l'ouverture de divers centres de services et de soin aux enfant et aux familles et par l'encouragement aux pères à utiliser le congé parental.

Mots-clés: l'égalité de genre, attitudes, caractéristique socioculturelle, famille, Croatie

Reçu: 20. décembre 2006

Accepté: 20 janvier 2007